

Az államosítás évfordulójára

Munkás-paraszt államunk 25 évvel ezelőtt, 1948. március 25-én államosította a 100 munkavállalónál többet foglalkoztató üzemeket. A felszabadulás után a népi demokratikus forradalom fokozatos győzelmének eredményeként, volumenét tekintve ez volt a legnagyobb államosítás. Amíg azonban ideig eljutottunk, nagy harcot kellett megvívni a tőkészekkel.

1.

A világháború pusztításai és a fasiszták rombolása súlyos helyzetbe sodorta az országot; a gyárak zöme lerombolt állapotban volt, az üzemeknek több mint a fele közel 50 százalékos károsodást szenvedett. Az ország újjáépítését sok más tényező is nehezítette: így a hosszsan tartó háború nyomán keletkezett nagyművelési hiány, amely már éhínséggel fenyegette az országot. A tőkés többség elemeként, a vállalatok nagy részét vezetés nélkül maradtak. A felszabadulás nyomán tehát a lehető legnehezebb körülmények között kellett hozzájárulni a romeltakarításhoz, a termelés megindításához. A munkásosztály felismerte az azonnali cselekvés szükségességét, s szinte minden ellenszolgáltatás nélkül hozzáfogott a romok eltakarításához, a termelés feltételeinek megteremtéséhez. Az ekkor alakult üzemi bizottságok vezetésével rövid idő alatt termelni kezdtek a gyárak, új élet sarjadt a romokon.

A munkásosztály tudatában volt, hogy munkája nyomán új ország születik. Ezt nap, mint nap kifejezésre is juttatta. Ugyanakkor az is nyilvánvaló volt, hogy az ország újjáépítése minden lehetséges erő mozgósítását, összefogását, a tőke bevonását is szükségessé tette. Ez pedig különleges, a tőkét felülről és alulról korlátozó gazdaságpolitikai követelményeket jelentett. A tőke államosításának feltételeit csak fokozatosan lehetett megteremteni.

2.

Az ország újjáépítésében legnagyobb áldozatot vállaló munkásság már 1945-ben követelte a tőkés üzemek nép tulajdonába való vételét. Ezek a követelések is sürgették a tőke elleni erőteljesebb támadás megindítását. A népi demokrácia nagy sikerei alapján az MKP III. Kongresszusa 1946 szeptemberében már kiadhatta a tőkeellenes jelszót: „nem a tőkésnek, hanem a népnek építjük az országot!”. A Kongresszust követően a bányák után sor került a négy legnagyobb üzem államosítására. Ezt követően felgyorsult a tőke elleni harc. Jelentős állomása volt ennek a harcnak a tervgazdálkodás 1947. augusztus 1-én történő bevezetése. Ezt követte a népi demokratikus erők 1947. augusztus 31-i választási győzelme, amely megteremtette feltételét a további előrehaladásnak.

A tervgazdálkodást alapvetően gátolta az, hogy a bankok magánkézben voltak. Az MKP vezetése elsősorban ezért követelte a nagybankok haladéktalan államosítását, amit a koalíciós partnerek hosszas vita után kénytelenek voltak elfogadni. Mindezek eredményeként 1947 végén sor kerülhetett a bankok és érdekeltségi körükbe tartozó vállalatok állami tulajdonba vételére. A népi demokratikus forradalom pozícióinak további erősödése lehetővé tette a nagytőke teljes megsemmi-

sítését. Ez 1948. március 25-én következett be, amikor a 100 munkavállalónál többet foglalkoztató üzemeket államosították. Ennek előkészítése titokban történt, mindenekelőtt azért, hogy ezzel is megakadályozzák a tőkés mesterkedéseit. A Vasas Székházba behívott többszáz kizsármított munkásigazgató is csak az értekezleten értesült az államosításról.

A 25 évvel ezelőtt végrehajtott államosítás közel 600 üzemet érintett, köztük az alábbi szegedi vállalatokat: Dél-magyarországi Cipőgyár, Szegedi Kenderfonógyár, Kunsági Szövőgyár (Dorozsma), Magyar Kender-, Len- és Jutaipar, Orion Bőrgyár, Pick Szalámigyár. Az államosított üzemek vezetői döntő többségükben munkásokból, nagy munkásmozgalmi tapasztalatokkal rendelkezőkből kerültek ki. A szegedi üzemek vezetői egytől-egyig munkások voltak. A Dél-magyarországi Cipőgyár igazgatója Tóth Béla lett, aki 1946-tól a gyár üzemi bizottságának elnöke volt. A Kenderfonógyár igazgatója az a Nagygyörgy Mária lett, aki 12 éves kora óta dolgozott az üzemben, mint szövő. A Kunsági Szövőgyár első munkásigazgatója Müller Bálint szövőmunkás lett, aki szintén az üzemi bizottság elnöke volt. A Magyar Kender-, Len- és Jutaipar vezetője az ugyancsak munkás Réti József, az Orion Bőrgyáré Murbán József, s végül a Pick Szalámigyáré László István munkás lett, aki az üzem államosításáig vállalat üzemi bizottságának elnöke volt.

Az 1948-as államosítás közvetlenül 160 ezer munkást érintett. Ezzel szocialista tulajdonba került az

egész gyárpar közel 84%-a. Fontos láncszeme volt tehát a szocialista forradalom győzelmének, a proletárdiktatúra megteremtésének. Az államosításokkal a munkások ezrei kerültek vezető funkcióba, ami újabb erőpróbát jelentett a munkásosztály számára. Az üzemi bizottságok kétségtelenül jó előiskolának bizonyultak; a munkások bepillantást nyerhettek a vállalatok vezetésének titkaiba, elsajátíthatták az üzemek vezetésének legfontosabb ismereteit. Elsősorban ez az oka annak, hogy az új munkásigazgatók között sok üzemi bizottsági tag, illetve elnök volt található.

3.

Az elmúlt negyedszázad világosan és mindenki számára egyértelműen bizonyította, hogy a munkásosztály képviselői a vezető posztokon, a vállalatok élén is helytálltak. A munkásigazgatás alá került üzemek nemcsak a termelés folytonosságát biztosították, de annak állandó növelését is. Ez természetesen nem véletlen, mert a termelőeszközök társadalmi átadásával megváltoztatta a munkához való viszonyt, a termelés növelésének új forrásait és tartalékait is felszínre hozta. A széles körben kibontakozott munkaverse-nyek is ezt bizonyították.

Az államosításokkal létrejött új alapon lehetett hozzájárulni a magasabb évi valóráváltáshoz, a szocializmus felépítéséhez. Elsősorban ezért volt kiemelkedő jelentősége az 1948. március 25-én végrehajtott államosításnak.

Rác János

Vöröskeresztes kongresszus előtt Választható fiatalok

Talán kevesen tudják, milyen tekintélyes múltra tekinthet vissza hazánkban az ifjúsági vöröskeresztes mozgalom, 52 éve tevékenykedik, két évvel ezelőtt a fél évszázados jubileumát ünnepelte, s akkor 23 ország ifjú vöröskeresztesekének részvételével bemutatónak jellegű első világszerte rendezték. A vöröskeresztes csoportok az iskolákban a KISZ- és az úttörőszervezetek keretében dolgoznak.

Az iskolai tanterv, sajnos, csak megközelítően tartalmazza a szükséges egészségügyi ismereteket, és korántsem elégséges órászámában. Hiányzik a tantervi anyagból az elsősegélynyújtás oktatása: a tanterv csupán ennek alapelveit tartalmazza. Hiányosak a káros szenvedélyek — például az alkoholizmus és dohányzás — elleni küzdelmet hatékonyabban segítő ismeretek: rendkívül kevés az az iskolai ismeretanyag, amelyet a családi élet egészségügyi, szexuális és etikai vonatkozásairól kapnak a tanulók. Különösen fogyatékos az egészségügyi ismeretanyag a középfokú iskolákban.

Mindez szükségessé teszi a tanulók egészségügyi, elsősegélynyújtási stb. ismereteinek kiegészítését, s azt, hogy a szerzett ismeretek gyakorlati alkalmazására is mód nyíljon. Ebben jelentős szerepük van az ifjúsági szervezetek keretében működő ifjúsági vöröskeresztes csoportoknak. Az annyira fontos elsősegélynyújtó oktatás például csak az általuk szervezett ifjú egészségőr, illetve elsősegélynyújtó tanfolyamokon, valamint az úttörőpróba keretében folyik. Egy-egy tanévben több mint százezer diák sajátítja el az elsősegélynyújtás alapismereteit. A kiképzés színvonaláról évről évre emelkedik, nem utolsósorban annak következtében, hogy néhány esztendőre rendszeresen megrendezik az elsősegélynyújtó versenyeket.

A családi életre felkészítést szolgálják az általános iskolákban szervezett házi betegápolási és a csecsemőgondozási tanfolyamok: a közép- és a szakmunkásképző iskolákban a Nagylányok

Iskolája, illetve — fiúk számára — a Családi Élet Iskolája. Különösen e két tanfolyam iránt nyilvánul meg nagy érdeklődés; mindkettő foglalkozik a szexuális életre vonatkozó tudnivalókkal.

A jövőben Vöröskeresztes ifjúság néven fog tevékenykedni az ifjúsági vöröskeresztes mozgalom, amely már sokszor tanújelét adta szerveztségének, áldozatkészségének. Elég emlékeztetni az „Úttörők az árvízkarosult iskolákért” akcióra: alig három hónap alatt három és fél millió forint gyűlt össze a Vöröskereszt számláján. Amikor néhány évvel ezelőtt 300 iskolát felkérték a fejlődésben elmaradt országok iskoláinak segélyezésére, pár hónap alatt 20 ezer csomag érkezett a vöröskeresztes központba, a csomagokban ceruzától kezdve megmosdatott babáig, a gyerekek szolidaritásának megannyi megalapozó bizonyítékával.

A városokban és falvakban egyaránt aktívan tevékenykednek az ifjú vöröskeresztesek. Többféle rendszeresen benyitnak az öregek napközi otthonába; szétnezik, nem hiányzik-e valami;

délben az otthonmaradt betegeknek hához szállítják az ebédet stb.

Az utóbbi években világszerte sok fiatal kapcsolódott be a vöröskeresztes munkába. A hazai eredmények is ezt bizonyítják. Az elmúlt esztendőben 4570 vöröskeresztes csoportban 247 ezer fiatal dolgozott, s közülük 185 ezren végezték el az egészségügyi tanfolyamot. Az iskolákban tartott egészségügyi előadások, beszélgetések, filmvetítések száma meghaladta az egymillió 400 ezret. Elsősegélynyújtó versenyen, vetélkedőn több mint 166 ezren vettek részt, és 3400 iskola tett eleget a tisztasági versenymozgalom feltételeinek.

Mindez alapul szolgál ahhoz, hogy az ifjúsági vöröskeresztes szervezetek több önállóságot kapjanak. Jó munkájuk elismerése, hogy ezentúl a Vöröskereszt vezető testületeiben is képviselőket kapnak. A fiatalok 14 éves koruktól tagjai lehetnek a vöröskeresztes mozgalomnak: 16 éves kortól kezdve pedig választhatók — a legfelsőbb vezető testületekbe is.

(Folytatjuk.)

„Kereskedelmi régészet”

Aggasztó méreteket ölt a „kereskedelmi régészet” Latin-Amerikában, a Közel-Keleten és a Távol-Keleten. Ez a kifejezés egyszerűen lopást, méghozzá az egész emberiség közkincsének a meglopását takarja. Vállalkozók, kalandorok engedély nélkül kutatnak régészeti leletek után és folytatnak ásatásokat az elmaradt országokban, vagy ritkán lakott területeken.

A műemlékek kifosztása már régi keletű, de soha nem öltött olyan, már-már kereskedelmi méreteket, mint a legutóbbi évtizedben. Közép- és Dél-Amerika egyes

országaiiban például szegény-parasztek tízezeit foglalkoztatják e „vállalkozók”. A „kereskedelmi régészek” a legmodernebb eszközökkel kutatnak műemlékek után és végzik az ásatásokat, a zsákmányt pedig helikopterrel szállítják el. A tudományos világ mély aggodalommal figyeli ezeket az üzemeket. Számukra ugyanis egy régészeti lelet csak akkor értékes, ha pontosan ismerik a helyet, ahol rátaláltak. Egy használati tárgy, egy rituális edény régészeti értékét az adja meg, ha ismerjük a helyet és közösséget, amely létrehozta.

Péter László

Irodalmi emlékhelyeink

22.

A két Pisták

Most némi zavarban vagyok: forrásaim elmentmondók a következő irodalmi zárandokhely pontos címét illetően. Márpedig elég sokan írtak a bohém Tömörkény István és barátja, Kószó István (1861—1932) közös lakásáról. Először, úgy tudom, Móricz Pál írt 1913-ban a *Szegedi Napló*-ban róla, s minthogy az író akkor még él, s nem tiltakozott, hitelesnek tarthatnánk, amit mondott. S ő azt állította: „Pistáknak 10000 éven a búzapiacra jóval kívül, a Csongrádi sugárút egy sarokházában, fent az emeleten volt a lakásuk. A ma is élő és nagy tekintélyű Kószó István szegedi ügyvéddel bérelték ezt az egész emeletre kiterjedő legénylakosztályt.” Móra Ferenc 1923-ban a *Tömörkény lakása* című tárcájában ugyanerről a lakásról beszél, de úgyes hallgat arról, hol volt, mert nyilván ő sem tudta pontosan. A *Homokóra* 1928. november 3-i számában megjelent névtelen cikk — nem lehetetlen, hogy Juhász Gyula írta — Kószó Istvántól kapott adatok alapján azt mondja, hogy *Tömörkény 1891-ben költözött Kószó Istvánhoz a Pusztaszeri u. 7. sz. alatti garzonlakásába*. Fia, Kószó György megint úgy tudja, hogy a *Csongrádi sugárút 7. sz.* alatt volt a lakás. Juhász Gyula *Tömörkény-életrajzában* ismét a *Pusztaszeri utca 7. sz.*re

pel. Csak hogy a Pusztaszeri utcai ház sem nem emeletes, sem nem sarokház, míg a mostani Csongrádi sugárút 7/b. sz. háza valóban ráillik mindaz, amit alább elmondandó vagyok.

Míg valami újabban előkerülő, írásos adat el nem dönti, nem tudhatunk felől bizonyosat. De kalandjairól nagyjából egyformán szól a fáma, így erről én is számot adhatok.

Móricz Pál sok vidám, mulató kalandról ád hírt, némelyiknek ő maga is részese volt. Megesett, hogy Tömörkény ágyában ébredt föl, mint akkor is, amikor félmóriban, félálomban fölragadta az éjjeliszekrényről Tömörkény pisztolyát, s beledurrogatott a mennyezetbe. Azt is ő meséli, hogy a két Pisták lakása alatt szatcölzet volt. Ők járták ki a tulajdonosnak a korlátolt sör-, bor- és pálinkakiméresi engedélyt, így hálára kötelezték a boltost, akinek egyébként ők is voltak legnagyobb fogyasztói. A szabaddal kopogtatással értesítették a szatcölzet, amikor italtal volt szükségük, azután az emeleti sarokablakból madzagon tápai szatyrot bocsátottak le, és a már kiiktatott boltos abba rakta bele a sörösflaskákat, a harapnivalókat, mindent, amire a fiataluraknak szükségük volt. Olyan is megesett, hogy Tömörkény a „Kószócákkal” maga állott be boltosnak, s ilyenkor az ingyen kimérés járta. Kinek mi tetszett, étellel, itallal, egyéb portékával, barátilag, ingyen kiszolgálták.

Juhász írja, hogy Tömörkény már Boszniából levelezett Kószóval, s mikor a katonaságtól lezserelt, költözött Kószónak ügyvédi irodául és legénylakásul egyaránt szolgáló szobájába. „A katonaláda az ágy alá került, a blúz a szekrénybe. *Iuventus ventus*, ha hébe-hóba összezördültek, Tömörkény a katonaládát a szoba közepére talta, és ezzel föl lött mondta a lakás. Tulajdonképpen Tömörkény volt a rangidősebb, mert ő fölívte az örmesterségit, míg ezzel szemben Kószó csak fráter maradt. Ez a distinkció érvényesült még a szekrényben is, ahol a Kószó munderjának fölűzött karja állandóan szalutált a Tömörkény blúzának. Ez tetszik nekem az egészben, ez a szép szubordináció, mondogatta az örmester úr büszkén.”

Gyakran voltak nagy vacsorák a „háznál”, krumplistarhonyával, Beck Pista, Pillich Pista,

Kátay Sándor, Bende Tóni, Tízoltó Jóska, Lipcsei Ádám, Gárdonyi Géza, Móricz Pál, Békefi Antal, Taschler Bandi és Jóska, és más szegedi aranyifjak és szegénylegények részvételével. Azt is Juhász meséli, hogy Tömörkény egyszer tréfából, de nagy komolyan eladta a hírneves antropológusnak, Török Aurélinak Kószó István koponyáját. Zákányszek szülöttjének ugyanis igen szép, mongolos, tatáros feje volt, s nagyon megtetszett az ember tan tudásának.

Kószó Istvánnak volt szokása, hogy szerette a tréfás nyomtatványokat. (Később mint a Horthy-korszak államtitkára is Szegedre hazatérőben cédulát nyomott a hogyléte felől érdeklődők kezébe, ezzel a szöveggel: „Köszönöm a szíves érdeklődést, jól érzem magam, tegnap érkeztem, holnap utazom, a politikában semmi újság.”) Nehogy elfelejtsen valakinek újvíti üdvözlöt küldeni, már év közben gyűjtögette az előre megcímzett borítékokat abban a sorrendben, ahogy eszébe jutottak. Egy Szilveszterkor azonban hiába nyomatta ki az üdvözlő kártyát, nem találta a borítékokat. Föltűrt már mindent otthon, amikor a hazaérkező Tömörkény melegen érdeklődött, hogy mit keres. Hosszas diskurzus után Tömörkény elvett a zsebéből egy csomó üdvözlő kártyát. Ezzel a szöveggel:

KÓSZÓ ÉS TÖMÖRKÉNY PISTÁK
lakársak, szabadúszók és szobatornászok
boldog új évet kívánnak.

Mint kiderült, ő már elküldte ezeket a Kószó megcímzett borítékjaiban. A fiatal ügyvéd kétségbeesve gondolt arra, milyen társadalmi következményei lehetnek a dolgnak, de aztán megbékélt Tömörkénnyel, mert látta, hogy senki sem sértődött meg. A címzettek, ismerve a Pisták tréfacsinaló kedvét, jót nevettek a furcsa névjegyeken.

A két Pisták korszakának Szabó Etel vetett végét: Kószó István megházasodott, és elköltözött. (Ahogy egy 1896. évi szegedi *Útmutató*-ban látom, a Takaréktár u. 2. sz. alá.) Búvszavaival Móra Ferenc meséli a kedves históriát, hogyan szakadt vége „tesztívri szolgálattal” a Pisták korszaka: *Kószó István Szabó Etel társaságában ment el megkérni a másik Pista számára a Kiss Palcsi Emmijét*. De a házasságkötéskor, 1894-ben, már Margit u. 6. szerepel a végleges lakáscímél.